

Comprehensivitat davant mercat educatiu

César Cascante
Fernández*

En la segona meitat de la dècada dels vuitanta, després d'alguns anys de desenvolupament de la reforma educativa que havia començat l'any 1983, vaig sentir la necessitat de reflexionar sobre el sentit del procés en què m'havia implicat plenament al costat de molts companys i companyes. Les propostes de política educativa que havia fet el primer govern del Partit Socialista havien aconseguit concitar els esforços de gran part dels sectors progressistes de l'educació, que hi veien la continuació de les seves inquietuds desenvolupades en la dècada anterior a través dels moviments de renovació pedagògica i les escoles d'estiu. Tanmateix, l'aparició d'alguna nuvolada en l'horitzó feia presagiar que,

paral·lelament a l'abandonament de les propostes socialdemòcrates en la política econòmica i social, les mesures que estava prenent l'administració educativa s'orientaven amb un sentit més *pragmàtic*.

Com a resultat de l'anàlisi que vaig fer en aquell moment sobre l'autèntic sentit del procés educatiu reformista, va canviar essencialment la meua visió del que estava passant, és a dir, del camí que s'estava començant a recórrer i de cap on ens podia conduir.¹ En essència, les meves conclusions van ser les següents:

1. La política econòmica i social que s'estava desenvolupant a l'Estat espanyol era obertament neoliberal, i els seus efectes ho confirmaven. S'estava produint un augment de les desigualtats socials, la política cada cop era més lluny de la possibilitat de control dels ciutadans, alhora que es desmantellaven els moviments socials que havien protagonitzat la política d'esquerres a la dècada anterior, i els mitjans de comunicació, cada ve-

* César Cascante és professor de Didàctica de la Universitat d'Oviedo i membre de la Plataforma Asturiana de Educación Crítica. Ha publicat diversos treballs sobre desenvolupament del currículum, investigació-acció i neoliberalisme i educació. A l'actualitat, les seves línies d'investigació es desenvolupen al voltant de la investigació-acció participativa, el currículum integrat, la didàctica universitària i les polítiques educatives neoliberals.

Adreça professional: Facultat de Ciències de l'Educació. C/ Aniceto Sela, s/n. 33005 Oviedo (Astúries). Tel. 985 103231. Adreça electrònica: cascante@correo.uniovi.es

(1) Tot i que des de l'any 1985 ja expressava en cursos i conferències les meves crítiques al camí que estava prenent la reforma, no vaig publicar res fins al 1990: Cascante, C. (1990) «El sentido de la Reforma Educativa I y II», a *Trabajadores de la Enseñanza*, 116 i 117. Bastant després vindrien altres publicacions més elaborades: Cascante, C. (1995) «Neoliberalismo y reformas educativas. Reflexiones para el desarrollo de teorías y prácticas educativas de izquierda», a *Signos*, 15: 42-62 i Cascante, C. (1997) «Neoliberalismo y educación (el futuro, que ya está presente, que nos preparan)», a *Utopías. Nuestra Bandera*, 172 (2): 15-36.

gada més instrumentalitzats pel poder, generaven un univers simbòlic que presentava el camí iniciat com l'únic possible.

2. La política educativa sintonitzava amb la política econòmica i social neoliberal (això sí, embolcallada de retòrica humanista), recreava les teories del capital humà i, per tant, posava l'educació al servei dels interessos econòmics de les corporacions empresarials més poderoses.

3. Des d'aquesta perspectiva prenen sentit la implantació d'un currículum nacional de credencialisme i la meritocràcia que orientava la formació del professorat, les mesures de control de la qualitat per part de l'Estat, el paper de gerència a què s'estava abocant els equips directius dels centres i, sobretot, la *privatització*² dels centres escolars amb la creació de xarxes o circuits a través dels quals es podia desmantellar el sentit comprensiu del nostre sistema educatiu.

En definitiva, la conclusió era que el que estava passant a Espanya no era res més que el que passava a gairebé tot el món. Les polítiques neoliberals, impulsades tant pels governs conservadors com pels progressistes, s'imposaven davant l'escassa resistència dels sectors populars i portaven dins seu canvis acordats en el terreny educatiu.

Els presagis es confirmen

Examinades ara aquestes anàlisis, amb la perspectiva que donen els anys transcorreguts des de llavors, sembla que els presagis es confirmen. El que llavors va ser rebut com una interpretació excessiva, determinista, producte d'una malignitat inventada quant als propòsits reformistes o, fins i tot de vegades, com una autèntica provocació per alguns sectors que es consideraven progressistes i que s'identificaven amb la reforma, avui sembla evident si tornem a estudiar el panorama de la realitat educativa. En els països dits del nostre entorn, en els de la perifèria i, evidentment, al nostre Estat, l'extensió del mercat educatiu, com a plasmació fonamental de les polítiques educatives neoliberals, resulta innegable.³

Des de fa bastants anys, sembla que la immensa majoria de les forces socials i polítiques han abraçat el credo neoliberal en l'àmbit econòmic. Els discursos de defensa de l'empresa pública, i per extensió d'allò que és públic, simplement han desaparegut. L'única solució per a la crisi econòmica s'estableix en l'afavoriment de la iniciativa privada perquè la *generació de riquesa* produeixi a mitjà o a llarg termini el benestar general a través del desenvolupament de la competitivitat. Mentre esperem el repartiment de la riquesa

(2) No em referia al fet que els centres públics passessin a mans privades, és a dir al canvi de la seva propietat, sinó a l'adopció de les formes i maneres pròpies de l'ensenyament privat per a la propaganda del seu producte, la captació de clients, etc.

(3) La LOPEGO (també coneguda com llei Pertierra) de l'últim govern del PSOE va significar per a molts l'evidència del gir de la reforma educativa espanyola.

generada, les societats es conformen cada cop més amb més desigualtat. Els sectors populars s'emobreixen de forma accelerada, la desocupació o la *feina escombraria* s'estenen mentre els beneficis de les corporacions transnacionals s'incrementen exponencialment.

De forma complementària, cada cop de manera més evident, el destí dels ciutadans és decidit per organismes internacionals que ni tan sols són formalment democràtics i que obeeixen el que dicten els grans interessos econòmics. Les institucions formalment democràtiques de cadascun d'aquests estats nacionals tenen una capacitat de decisió cada cop més petita, en funció d'una *globalització* que a la majoria els interessa presentar com si fos inevitable per desactivar qualsevol tipus de resistència.⁴

L'hegemonia del pensament únic neoliberal crea subjectivitats sotmeses, de manera que els ciutadans són convertits en mers consumidors i la seva llibertat s'orienta cap a la capacitat de consumir un producte o un altre sense que la cultura escapi de la seva utilització com a mercaderia.

En definitiva, les polítiques neoliberals s'estenen, amb efectes més o menys devastadors, des del Canadà fins a la Patagònia, des de Suècia fins a Sud-àfrica, travessant com un llamp els antics països anomenats socialistes, des de Polònia fins a la Xina.

Doncs bé, respecte a les polítiques sobre serveis socials passa un cosa similar. Els processos reformistes que es van iniciar al final dels anys setanta i van continuar durant els anys vuitanta de forma esglaonada i amb variants més o menys rellevants, també avui dia s'estenen per tot el planeta i produeixen efectes concomitants i transformen els sistemes assistencials, de salut i educatius, en major o menor grau, segons les resistències que troben. En els països desenvolupats on hi havia serveis socials generalitzats al conjunt de la població i sustentats per l'Estat, les polítiques neoliberals estan produint una autèntica transformació, mentre que en els països de la perifèria, on mai s'ha arribat a l'anomenat *estat de benestar*, en certa manera no hi ha res més que una accentuació del que ja tenien.⁵

En els països desenvolupats, les polítiques educatives neoliberals, igual que les dutes a terme en el terreny sanitari, o en el dels serveis socials en general, consisteixen, bàsi-

(4) La conferència ministerial de l'Organització Mundial de Comerç que se ha fet a Seattle és una bona mostra de com s'intenta decidir el destí dels ciutadans al marge de qualsevol control democràtic. A la cartera de la ronda de l'OMC que s'inicia a Seattle figura la regulació de l'educació i la salut. D'altra banda, l'impressionant moviment social de resposta que ha generat demostra que la resistència a la globalització és possible i que pot, fins i tot, aconseguir èxits.

(5) Sobre l'extensió de les polítiques neoliberals, també en el terreny educatiu, es pot consultar l'excel·lent treball de Dieterich: «Globalización, Educación y Democracia», a Chomski, N. i Dieterich, H.: *La aldea global*. Tafalla (Navarra): Txalaparta, 1997.

cament, en la introducció de mecanismes de *quasimercat*.

La transformació de l'educació en un *quasimercat* no és més que la separació entre el comprador del servei educatiu, el proveïdor d'aquest servei i els usuaris. Mentre que el comprador del servei continua sent l'Estat, els proveïdors són els centres educatius de propietat pública o privada que hi tenen un contracte, en la mesura que els usuaris els demanin.

L'Estat continua pagant l'educació amb els diners dels impostos, però els distribueix als centres, siguin públics o privats, segons la demanda que aquests centres aconseguixen dels usuaris mitjançant la presentació de les seves ofertes en el mercat educatiu.

L'Estat no té per què disminuir la despesa educativa sinó que, més aviat, el que ha de fer és distribuir-la adequadament segons aquesta perspectiva. És a dir, ha de proporcionar els diners necessaris als centres segons la seva demanda i evitar el malbaratament de recursos públics donant-los als que no tenen aquesta demanda, i així racionalitzar la despesa i, si és possible, reduir-la.

Els centres han de tendir a la formalització de contractes amb l'Estat en què s'especifiquin quins serveis ofereixen. Aquests serveis hauran de ser avalats amb els fets pel que fa a qualitat del servei i als clients que atenen. Si els contractes no es compleixen, s'hauran de revisar o cancel·lar. D'aquesta manera el servei s'optimitzarà mitjançant la selecció dels centres

que ofereixin uns serveis millors, i els usuaris tindran la paraula en el procés. En definitiva, la dinàmica del mercat serà la que vagi millorant la *qualitat* del servei.

Perquè aquests mecanismes de *quasimercat* puguin operar hi ha dues condicions necessàries. En primer lloc, els centres educatius, siguin públics o privats, han de tenir l'autonomia necessària per configurar la seva oferta educativa pròpia. Sense oferta educativa diferenciada no hi ha possibilitat real d'elecció per a l'usuari. En segon lloc, com es pot deduir de l'anterior, l'usuari ha de tenir la possibilitat real d'eleger, entre les ofertes dels centres, la que consideri millor.

Així doncs, l'administració educativa ha de possibilitar que, als centres públics o privats, hi puguin arribar els fons necessaris per realitzar els seus contractes. No té sentit, per tant, limitar el subministrament de diners de l'Estat només als centres públics. Fins i tot no té sentit la distinció entre centres públics i privats, o qualsevol altra classificació, ja que tots poden proporcionar un servei adequat.

L'autonomia dels centres, necessària per a la configuració de les seves pròpies ofertes educatives competint entre si, inclou també molts altres aspectes: la possibilitat d'obtenir recursos pels seus propis mitjans, la distribució dels recursos de què es disposa segons creguin convenient, l'establiment de convenis o acords amb tota mena d'entitats públiques o privades, la contractació i l'acomiadament de professors, l'establiment de normes de contractació

i de treball per als seus empleats, la configuració d'un currículum propi dins de les possibilitats que ofereixen els *currícula* nacionals, l'establiment de relacions particulars amb els seus clients, l'especialització en un tipus determinat d'estudis o de clients... En definitiva, cada centre es converteix en una empresa finançada amb fons públics que ofereix autònomament els seus productes elaborats al mercat educatiu.

D'altra banda, perquè el mercat funcioni, cal desenvolupar la capacitat d'elecció dels clients dins de l'oferta educativa. Sense necessitat que l'Estat proporcioni directament a les famílies els diners corresponents als fills en edat escolar (l'anomenat *xec escolar*), es poden adoptar moltes altres mesures. Evidentment, acabar l'obligatorietat d'anar al centre educatiu més proper. Encara més: del que es tracta és precisament del contrari, és a dir, de proporcionar ajuts perquè els usuaris puguin escollir el centre que volen, encara que no sigui a prop del seu domicili.

El paper de l'Estat en els *quasi-mercats* és el de regular tots aquests aspectes per fer que el mercat funcioni. Si es tracta de transformar un sistema educatiu estatal amb poca autonomia i sense possibilitat d'elecció de centres, la feina és llarga i complicada, però s'ha de fer en la direcció d'afavorir el mercat. Precisament, la millora de la marxa del mercat és la raó per la qual l'Estat es reserva el paper d'avaluador del sistema educatiu.

L'avaluació del sistema educatiu és necessària, ja que es tracta d'un

servei pagat amb fons públics i, per tant, ha de ser controlat. Però l'avaluació té finalitats més concretes: cal que l'Estat sàpiga si els contractes que formalitza amb els centres es compleixen, i també cal que proporcioni una informació fiable al client perquè pugui escollir entre l'oferta educativa disponible, més enllà de la propaganda que faci cada centre.

Per a aquesta missió són necessàries diverses mesures: l'existència d'un currículum nacional, és a dir d'uns mínims curriculars que assegurin un nivell d'uniformitat en el que han de saber els estudiants i que, a més, possibilitin que hi hagi proves nacionals que permetin comparar els rendiments dels alumnes de diferents centres, i l'establiment d'uns índexs de qualitat que, a més de considerar el rendiment dels alumnes, incloguin altres aspectes i permetin una avaluació homogènia dels centres i la seva classificació per categories de qualitat. Els rendiments dels alumnes i la classificació dels centres han de ser públics perquè els usuaris els coneguin i triïn l'oferta més adequada, és a dir, perquè siguin uns consumidors informats.

Els *quasimercats* no només es poden desenvolupar en aquests terrenys, sinó que es poden estendre al de la formació i el perfeccionament del professorat, al de l'elaboració de materials curriculars o al de l'avaluació del sistema educatiu. L'Estat pot contractar activitats de formació amb tot tipus d'entitats i oferir-les als professors perquè triïn i, per tant, facin la selecció de les més *adequades*. També pot establir

concursos per a l'elaboració de materials curriculars en què puguin participar tot tipus d'entitats o, simplement, encarregar a determinats equips que els elaborin mitjançant un contracte.

Així mateix, pot contractar determinades agències especialitzades, de caràcter privat o públic, perquè duguin a terme les avaluacions d'alumnes o centres.

Els efectes de les polítiques de quasimercat⁶

Aquestes mesures que constitueixen la base de les polítiques educatives de *quasimercat* ja s'han desenvolupat, amb diversos graus d'intensitat i amb els seus particularismes, a la majoria de països del

nostre entorn. Els gairebé vint anys transcorreguts des del seu començament han permès també la realització d'estudis que constaten quins són els seus efectes.

El primer d'aquests efectes és l'accentuació de la desigualtat en el sistema educatiu. Els centres que tenen més demanda seleccionen els seus alumnes i trien els *millors* a fi d'obtenir els millors rendiments, complir els seus contractes i rebre un cabal més gran de fons públics. També passa, de manera interrelacionada, que els pares dels centres més demanats són els de nivell cultural més alt, els que tenen millors contactes socials i, per tant, més possibilitats d'aconseguir fons, etc. També seran un focus d'atracció per als professors, que trobaran en aquests centres ben classificats pel seu nivell de qualitat millors sous, menys problemes disciplinaris, millor resposta dels alumnes, més mitjans, etc. Els centres amb menys demanda patiran un procés invers: hi acudirán els alumnes amb els pares menys informats de l'oferta educativa, amb menys aspiracions o amb menys possibilitats per pagar el trasllat i les despeses extraescolars; aquests no podran fer cap tria i les seves condicions s'aniran degradant.

Un altre dels efectes és el canvi del paper dels directors i dels equips directius. A mesura que ha anat augmentant la delegació de poders a causa de la major autonomia dels centres, els equips directius, i especialment els directors, han anat adoptant la funció de mediadors entre les administra-

(6) Tant per informar-se sobre allò en què consisteixen les polítiques educatives de *quasimercat* com per conèixer els seus efectes es pot consultar l'excel·lent treball de Whitty, G., Power, S. i Halpin, D.: *La escuela, el estado y el mercado*. Madrid: Morata, 1999. Aquest llibre examina les reformes educatives més recents d'Anglaterra, Gal·les, els Estats Units, Nova Zelanda, Austràlia i Suècia. El que plantejem a continuació no és més que un resum, necessàriament simplificador per la seva brevetat, del que s'ha documentat en aquest recent estudi sobre els efectes de les reformes desenvolupades en aquests països des del final dels anys setanta fins ara. Segons el nostre entendre, tots els efectes que es comenten a continuació ja es manifesten en el sistema educatiu del nostre Estat, tot i que encara de manera incipient.

cions i els que intervenen en l'educació, sobretot els clients. Aquesta posició els fa ocupar-se principalment de les demandes de l'estat avaluador i de la supervivència dels seus centres en el mercat educatiu. En augmentar el seu poder respecte als professors en els centres, sovint es troben més aïllats en els seus propis centres; d'altra banda, també hi contribueix la competència amb altres ofertes educatives, ja que els impedeix desenvolupar estratègies d'interès general al marge de la captació necessària de clients. No solament ha canviat la magnitud i la naturalesa de la seva feina, sinó que, cada cop més, es troben sotmesos a noves maneres de retre comptes lligades als rendiments dels seus centres. El seu paper és cada cop més a prop del dels gerents o executius de les empreses.

Els *quasimercats* afecten els professors fent precari el seu lloc de treball. Els seus horaris de treball es flexibilitzen i augmenten, i l'estabilitat disminueix. Tot això és degut a la seva dependència dels resultats obtinguts. Viuen un canvi professional en què hi hà la pèrdua de control sobre la seva feina, cada cop més dependent del control de l'Estat i de la direcció del seu centre, els fa entrar en un procés de competitivitat individual per la supervivència en les millors condicions.

Tot i que segons molts neoliberals la burocratització dels professionals de l'educació ha contribuït a la presumpta mediocritat de l'educació pública, l'entrada d'aquests professionals en els mecanismes d'exigència de rendiments no apor-

ta millores sensibles en el desenvolupament de la seva feina. Com que es veuen sotmesos a una forma determinada de retre comptes, es produeix un retorn als sistemes tradicionals d'ensenyament. Els professors es refugien en procediments *més segurs* per a la impartició de les seves classes a fi d'obtenir resultats positius en les proves de rendiment a què s'enfronten els seus alumnes i ells mateixos.

Una altra transformació, potser la de més llarg abast de totes les que s'estan produint en els centres, és el canvi en la cultura escolar. Els *quasimercats* creen un clima general de competitivitat en tot el sistema educatiu que afecta centres, professors i alumnes, i que, més enllà dels continguts estudiats, constitueix un influent currículum ocult. Aquest currículum ocult és enfortit per la cada cop més gran penetració en el món educatiu del món de l'empresa. Les empreses, fonamentalment les grans empreses, elaboren materials curriculars, imparteixen cursos per a professors, aporten fons als centres, organitzen activitats de suport, estableixen contractes amb l'administració educativa i amb els centres per fer pràctiques, etc. D'aquesta manera la ideologia del mercat s'interioritza a través de l'escola sense necessitat que formi part de cap assignatura.

També són notables els canvis que es produeixen en la relació entre l'escola i la comunitat. A mesura que els centres educatius es dobleguen a les exigències dels governs centrals i a les forces del mercat, les relacions entre les comunitats i les es-

coles es redefeixen. Es passa d'una escola pública en què els consells escolars tenen una representació majoritària de professors, d'alumnes i municipal, a una altra en què els pares són majoria, però no en condició de ciutadans sinó en condició de clients accionistes del centre empresa. D'aquesta manera, la presència dels pares és cada cop menys representativa i es converteix en una forma de control i de suport al centre a través de la seva influència personal en la comunitat per obtenir recursos per al centre. La participació del conjunt dels ciutadans en el govern dels centres es redueix, i també la dels professionals i alumnes; la participació del conjunt dels pares es limita a l'elecció de centre, i el consell escolar queda amb un paper semblant al que pugui tenir un consell d'administració d'una empresa.

Com a balanç: l'educació primària, la comprensivitat i el mercat

Un cop assenyalats els efectes més destacats del desenvolupament de les polítiques educatives neoliberals, podem dibuixar un panorama general com a balanç.

Les polítiques neoliberals que s'estenen per tot el planeta conceben l'educació des de la idea de capital humà. Per al concepte de capital humà, l'educació no és res més que una inversió que fan els individus i l'Estat i que s'ha de rendibilitzar amb

la contribució al món de l'empresa quan els alumnes, una vegada formats, accedeixin al mercat de treball. L'educació no té sentit per si mateixa, és a dir, que no s'estableix com a necessitat de formar ciutadans sinó, fonamentalment, per formar treballadors que satisfacin adequadament les necessitats de qualificació demandades per les empreses.⁷

Si l'educació és, des d'aquesta perspectiva neoliberal, una inversió, el més adequat és que s'organitzi com un mercat. Un mercat en què l'Estat ha d'intervenir per assegurar-ne el finançament, ja que les empreses necessiten la formació dels seus futurs treballadors, i per aconseguir que funcioni com a mercat; així, els clients inversors podran seleccionar les ofertes que els siguin més rendibles i l'educació servirà cada cop més eficaçment a les empreses. Si les empreses disposen de treballadors amb una formació adequada a les seves necessitats, podran competir millor en el mercat, obtindran més beneficis, generaran noves inversions i portaran la prosperitat al conjunt de la societat.

Però les polítiques neoliberals no estan produint els efectes que anunciaven. No generen el benestar general dels pobles sinó la seva desigualtat i la misèria d'importants sectors socials, fins i tot dins dels paï-

(7) Un excel·lent treball crític de les polítiques educatives neoliberals basades en la idea de capital humà és Frigotto, G.: *La productividad de la escuela improductiva. Un (re)examen de las relaciones entre la educación y la estructura económico-social capitalista*. Madrid: Miño y Dávila, 1998.

sos més avançats. Misèria i desigualtat que cada dia contrasten més, almenys a Europa, amb un passat proper —dels anys cinquanta al final dels anys setanta— en què es va generar l'anomenat *estat de benestar*, que ara es desmantella. Durant aquest període, les polítiques d'intervenció de l'Estat en el control del mercat assegurant directament les prestacions socials bàsiques van aconseguir no solament un creixement econòmic sense precedents sinó també la redistribució de les plusvàlues en forma de serveis socials que van arribar a tots els ciutadans amb una eficàcia molt superior a l'obtinguda mitjançant la privatització als Estats Units.

Aquest *estat de benestar* va organitzar un sistema comprensiu d'ensenyament, és a dir, un sistema uniforme per a tots els ciutadans, gratuït i estatal, que va suposar, malgrat tots els defectes, un avenç social extraordinari en la direcció de la igualtat social. Aquest sistema comprensiu, que va tenir en l'ensenyament primari el seu primer i més ferm baluard, està sent desmantellat per les polítiques educatives neoliberals que introdueixen mecanismes de *quasimercat*.

Aquests mecanismes de *quasimercat* no suposen, com de vegades els seus defensors pretenen, un pas endavant en la comprensivitat en eliminar els vicis burocràtics de l'anterior sistema, sinó un atac frontal a aquest sistema que crea en el seu lloc una altra organització educativa «incardinada» a les polítiques neoliberals i, per tant, creadora de desigualtat. Encara que mantenen l'obligatorietat de l'ensenyament més

enllà de la primària, els *quasimercats* introdueixen mecanismes que, de fet, alteren progressivament la seva universalitat i estableixen l'existència de diverses ofertes educatives. Això permet que els sectors socials més poderosos, com que es mouen millor en el mercat, s'apropriïn de les ofertes més excel·lents i legítim així encara més el seu paper dominant a la societat.

Si l'avenç de les polítiques neoliberals continua, el sentit fonamental de l'educació primària serà destruït. L'educació primària deixarà de ser l'educació universal i necessària perquè tot ciutadà pugui exercir com a tal i es transformarà simplement en el primer pas de la inversió que el client ha de fer en el mercat educatiu per a la rendibilització posterior en el mercat de treball. Es convertirà en un conjunt d'ofertes desiguals de caràcter prospectiu, és a dir, que el seu valor els serà donat per les seves possibilitats d'enllaç amb estudis posteriors. Els diferents sectors socials s'aniran situant dins d'aquesta pluralitat d'ofertes amb més facilitat de la que poden trobar en una primària universal. I no només això: aniran transformant els centres a la seva mida per diferenciar-los i fer-los exclusius. Mentre, els sectors socials més dèbils també s'aniran situant en *el seu ensenyament primari propi*, que, amb el pretext que és el més adequat a les seves necessitats, també anirà legitimant la seva marginalitat social.

El canvi de sentit en l'educació primària arrossegirà, per tant, la transformació dels centres de primària, el paper dels mestres, les relacions amb la comunitat educati-

va i el currículum. Servirà de ben poc qualsevol iniciativa que intenti situar-se en una perspectiva educativa diferent.

Algunes alternatives davant l'avenç dels mercats educatius

Abans de plantejar algunes possibilitats de resistència a l'avenç de les polítiques educatives neoliberals, convé preguntar-se el perquè del seu ràpid desenvolupament sense que hagi trobat gairebé oposició. Tot i que és veritat que les forces que els donen suport són molt poderoses, em sembla que això no és suficient.

La veritat és ni tan sols els sectors educatius més propers a l'esquerra s'han oposat de forma general a la introducció progressiva dels *quasimercats*. Tot el que podem dir és que comença a despertar-se una certa oposició a alguns dels efectes d'aquest tipus de polítiques educatives. Aquesta oposició se centra en aspectes determinats, com el finançament insuficient de l'educació i la subvenció creixent als centres privats i concertats, el nou gir en les funcions dels equips directius, el nou control burocràtic de l'Estat i poc més.

Des de certa perspectiva no és estrany que aquesta oposició sigui tan parcial i, per tant, tan poc conscient del conjunt del moviment social que s'està produint. L'esquerra

educativa, almenys a Espanya, ha estat defensant idees que ara també promouen els *quasimercats*: les d'autonomia dels centres i la de participació o cooperació. També s'ha identificat l'esquerra amb la idea d'escola pública davant escola estatal, és a dir, una escola en què la mateixa comunitat educativa de cada centre configura les seves característiques (escola pública comunitària), cosa que tampoc s'allunya massa de les idees neoliberals. A aquestes idees tradicionals de l'esquerra educativa s'han sumat, més o menys recentment, d'altres de no menys grates per als defensors de la introducció dels mercats en l'ensenyament: la de la diversitat i la de consideració dels centres com les unitats fonamentals del treball.

Totes constitueixen un terreny abonat per a la introducció de les idees «toyotistes» d'organització de les empreses, que ara es traslladen a l'àmbit educatiu. Davant de l'antiga rigidesa de l'organització dels centres, els *quasimercats* defensen la seva autonomia per poder configurar la seva oferta educativa diferenciada mitjançant la participació dels que formen la seva comunitat.

En definitiva, l'essencialisme autonomista i antiestatista de l'esquerra educativa està dificultant la presa de consciència respecte de la dimensió del canvi produït. Com tot essencialisme, constitueix una barreira ideològica per comprendre el moment històric i, per tant, entendre que el que abans s'havia de defensar ara es torna en contra dels interessos generals. Davant l'ofensiva

dels *quasimercats* educatius, l'esquerra no veu més que nous intents de control i burocràcia de l'Estat. O, el que és el mateix, per fugir dels seus vells fantasmes cau, amb poques defenses, en mans de mecanismes més subtils de legitimació de la desigualtat social a través de l'educació.

Sembla clar, en tot cas, que per aturar la política d'extensió dels mercats educatius és necessària una intervenció del *supramercat*, és a dir, una intervenció democràtica de les institucions de l'Estat que impossibiliti la privatització competitiva dels centres educatius planificant-ne el desenvolupament.⁸

Aquest tipus d'intervenció es pot concretar en l'elaboració de plans d'escolarització per als municipis i les regions que permetin sostreure al mer joc del mercat l'oferta i la demanda educatives i, d'aquesta manera, procedir a una racionalització de recursos, centres i professors a mitjà termini. Aquests plans d'escolarització, promoguts, desenvolupats i controlats pels consells escolars municipals i/o els ajuntaments, han d'estudiar i planificar, almenys, els aspectes següents:

- La població per zones o districtes i la seva escolarització.

- Relacionat amb això, els centres públics disponibles i els professors segons els nivells i les especialitats.
- Les relacions dels centres escolars públics amb altres serveis públics.
- La constitució de districtes escolars públics dins dels quals quedin garantits els principis de gratuïtat total de tots els serveis escolars i socials en general, l'accessibilitat a tot tipus d'estudis i la seva regulació homogènia amb els altres districtes.

Només si es disposa d'aquest tipus d'instruments i de pactes al voltant dels seus continguts assumits per la comunitat educativa, serà possible que els centres escolars públics es considerin elements solidaris d'una mateixa xarxa.

Paraules clau

Comprehensivitat

Mercat educatiu

Polítiques neoliberals

Educació primària

(8) La Plataforma Asturiana de Educació Crítica, a les seves jornades de setembre de 1999, va presentar un document a la comunitat educativa i a l'opinió pública en general que, amb el títol *Por un pacto de no competitividad entre los centros educativos públicos*, desenvolupa els aspectes plantejats aquí.

Abstracts

Las políticas educativas neoliberales, que se extienden por todo el mundo, propugnando la autonomía y la libre elección de centros como mecanismos fundamentales para la creación y desarrollo del mercado educativo, constituyen mecanismos creadores de desigualdad. En la medida en que el mercado educativo avanza, impulsado tanto por gobiernos conservadores como progresistas, se modifica el papel de los directores y de los profesores, el trabajo en las aulas y el curriculum y las relaciones entre la escuela y la ciudadanía. En nuestro país este tipo de políticas, aunque sus orígenes se remontan a los años ochenta, no han hecho nada más que empezar. Si la izquierda educativa no es capaz de oponerse a su desarrollo y sigue atrapada en su tradicional ideología liberal progresista, la comprensividad del sistema educativo quedará desmantelada, incluso en lo que parece su reducido más seguro, la propia enseñanza primaria.

Les politiques éducatives néolibérales, qui se sont répandues à travers le monde, revendiquant l'autonomie et le libre choix des centres en tant que mécanismes fondamentaux pour la création et le développement du marché éducatif constituent des mécanismes créateurs d'inégalités. Dans la mesure où le marché éducatif avance, motivé tant par les gouvernements conservateurs que progressistes, le rôle des directeurs et des professeurs, le travail dans les salles de classe et le programme scolaire et les relations entre l'école et le citoyen se voient modifiés. Dans notre pays, ce type de politiques bien que ses origines remontent aux années quatre-vingt n'ont fait que commencer. Si la gauche éducative n'est pas capable de s'opposer à leur développement et se trouve coincée dans son idéologie libérale progressiste traditionnelle, le caractère compréhensif du système éducatif se verra altéré y compris dans ce qui semble être son réduit le plus sûr, l'enseignement primaire lui-même.

Neoliberal educational policies which have spread around the world, promoting autonomy and the free choice of schools as key mechanisms in the creation and development of the educational market, are mechanisms for inequality. As the educational market takes root, encouraged by both conservative and liberal governments, the role of directors and teachers, classroom work, the curriculum and relations between the school and the community are all altered. In Spain, these types of policies, although they have their origins in the 1980s, have only just begun. If the left wing in education is incapable of opposing their implementation and remains trapped in its traditional progressive liberal ideology, the system's comprehensiveness will be dismantled, even in primary education, its strongest redoubt.